

סנהדרין פב

משה שווערד

1. ספר שערים מצויינים בהלכה

אלא פרחי כהונה מוציאין אותו חוץ לעזרה. פי' בערוך (ערך פרח) בני כהנים הראוים לעבודה. ועי' במס' ברכות (מח.) א"ר יוחנן קטן פורח מזמנין עליו, ופי' הר"ח זה שנראה עליו צמח שיער נקרא פורח. וכ"כ הרע"ב במס' יומא (פ"א מ"ד) ובמס' תמיד (פ"א מ"א) ובמס' מדות (פ"א מ"ח) בחורים שמתחיל שער זקנם לפרוח. ועי' במפרש למס' תמיד (כו.).

הקשה בתשו' הרדב"ז (ח"ב סי' תרלא) כיון שהוא חייב מיתה רק בידי שמים, איך היה להם רשות להמיתו ביד, ועוד מאי שנא מזר ששימש דקי"ל דחייב מיתה בידי שמים, ואמאי הורגין אותו במיתה מנוולת כזו, ותירץ לפי שיטת הר"ן דכל אלו השנויות במשנתנו הלכה למשה מסיני הם [עי' בדברינו לעיל ד"ה מי שלקה], ולפ"ז הכי גמירי הלכתא שימיתוהו אחיו הכהנים במיתה מנוולת כזו, ולא גמירי הלכתא לזר ששימש במקדש כו', ועי"ש מה שהאריך לתרץ עוד בזה.

2. ספר מרגליות הים

לד. ואשר נעשה משפט זה ביחוד ע"י פרחי כהונה העיר בס' משכנות לאביר יעקב עמ"ס תמיד (כ"ה א) עפמ"ש שם כ"ו סע"ב אמאי התם קרי להו רובים הכא קרי להו פרחי כהונה, אמרי התם דלא מטי למעבד עבודה קרי להו רובים הכא דמטי להו למעבד עבודה קרי להו פרחי. ופי' הראב"ד והרא"ש שם דפחותים מי"ג שנה שמדאורייתא לא מטי למעבד עבודה קרי להו רובים. אבל ביותר מי"ג אלא שהם פחותין מעשרים שנה דמדאורייתא מטי להו למיעבד עבודה אלא שהכהנים לא היו מניחין לעבוד עד שיהיה בן עשרים, מגיל י"ג עד כ' נקראו פרחי כהונה. והנה הכהנים בני עשרים ומעלה שהגיעו לעבודה ממש חששו פן יטמאו בהריגתו ולא יוכלו לעבוד לכן עשו בו דין פרחי כהונה שבין כך ובין כך לא עבדו עבודה. אמנם רבינו גרשם בפירושו לתמיד שם הביא בשם אית דמפרשי פירוש מחודש לגמרי בהבדל שבין רובים לפרחי כהונה וע' בהגהותי שם.

3. חידושי אגדות למהר"ל סנהדרין דף פא עמוד ב

קנאין פוגעין בו. מפני שמתדבק באומה אחרת וכמו שכתוב אצל הסוטה (במדבר ה') וקנא את אשתו, והיינו כשאשתו מזנה עם אחר, וזה נקרא קנאה וכך כאשר ישראל מזנה עם גויה קנאין פוגעין בו.

4. דף על הדף סנהדרין דף פא עמוד ב

[1] במאירי (כאן ע' רפד) כתב: פי' מלשון קשות הנסך, ומפני שהוא כעין שבט קצר וקרוב לגבנו, תפס בו את הענין, וה"ה לאחרים ע"כ.

[2] ובחמרא וחיי (כאן) הביא בשם הר' יהונתן ז"ל שפי' שהם קנים שמעמידים תחת לחם הפנים כדי שלא יתעפש. ואם על הקנים ענש מיתה בידי קנאים, ק"ו על שאר כלי שרת שהם מעולים ודמיהם יקרים ע"כ.

5. ספר מרגליות הים

ב. אנשייה רב לגמריה אקריוהו לר"ב בחלמא כו'.
הגרי"ב הביא בס' חדושי הש"ס קושיא למה לא קריוהו לרב עצמו
בחלמא כמ"ש בחולין קל"ג. ותי' עפמ"ש בסוכה כ"ו דשינתיה דרב
כדוד שתין נשמי כסוסיא, ועוד י"ל דמיד אותו יום אקריוהו לרב
כהנא אבל רב היה נאה מקיים אמרו (בסוכה שם) לא ישן שינת
קבע ביום.

6. ספר מרגליות הים

ג. אקריוהו לר"ב בחלמיה בגדה גז' ובעל בת אל נבר
(מלאכי ב). ע' עצי ארזים אהע"ז סי' ט"ו אות ו' דמלאכי האריך
ימים עד ימי בית דין של תשמונאים והוא שגור גם על צנעה עיי"ש.

7. ספר מרגליות הים

ד. וכה"א ובעל בת אל נבר וכתוב בתריה יכרת ה'
לאיש אשר יעשנה כו'. ע' אהע"ז סי' ט"ז ס"ב הבא על הכותית
אם לא פגעו בו קנאים ולא הלכוהו ב"ד הרי עונשו מפורש בדברי
קבלה שהוא בכרת כו'. וע' בס' נר תמיד ריש כריתות שהעיר שלכן
נקטו במשנה שם ל"ו כריתות בתורה להדגיש שמלבד אלו
שבתורה יש גם כריתות בדברי קבלה. וע' גטין נ"ה ב כרת מדבריהם
מי איכא. ובמגילה כ"ה רע"א האומר ומזרעך לא תתן להעביר למולך

8. ספר שערים מצוינים בהלכה

כי אתא רבין אמר משום נשג"ז, אבל משום
אישות לית להו, ואידך נשייהו ודאי לא
מיפקרי. פרש"י דלרבין אין להם משום אישות,
סתם כותית מופקרת ואינה מיוחדת לבעלה
כו'. והנפק"מ בין רב דימי לרבין, אם מותר
להתייחד עם גויה כשבעלה שם, דלרב דימי
דלא מיפקרי נשייהו מותר, ולרבין דס"ל שהן
מופקרות ואינן מיוחדות לבעליהן אסור. ולפ"ז
כיון דקי"ל ברמב"ם (אס"ב פי"ב ה"ב) ובשו"ע
(אהע"ז סי' טז ס"א) דהבא על הכותית חייב
משום נשג"ז כרבין, א"כ אסור להתייחד עם
נכרית אף כשבעלה שם. אבל בהגה' הרד"ל
למס' קידושין (פא. ד"ה בעלה בעיר) כתב,
דאפי' לרבין מותר להתייחד עם נכרית
כשבעלה שם, דאין הבעל מפקרה, אלא ס"ל
לרבין שנשמטת ממנו ומזנה. וכ"כ ביד שלום

יג. כי אתא ר"ד אמר בית דינו של חשמונאי גזר הבא על הכותיות חייב עליה משום נשג"א כו'. ביד רמה כ' איכא דאמר דהאי חיובא דקאמרינן הכא לענין מלקות קאמר דמחינן ליה מכות מדרות מדרבנן משום הני איסורי כולהו וצריכא עינא, ובחדרין כ' וא"ת והרי אמרו שקנאין פוגעין בו והוא הלמ"מ וכיון שכן למאי איצטריך ב"ד של חשמונאי, ובפ' אין מעמידין אמרינן שאין קנאין פוגעין בו אלא בפרהסיא וכמעשה שהיה ואתו אינהו וגזרו אפי' בצנעא, ומעתה אף הכרת האמור בקבלה כמו כן אינו אלא בפרהסיא שאם היה הכרת אף בצנעא למה הוצרך ב"ד של חשמונאי לגזור על הנכרית הרי יש בו כרת, אלא שמ"מ יש לתמוה מה ענין לחלק בכרת בין צנעא לפרהסיא, ואפשר שהכרת הוא מפני חילול השם וחילול ליתא אלא בפרהסיא, או אפשר לומר שכמו כן יש כרת בצנעא כמו בפרהסיא אלא מפני שבדיני אדם אין עושין לו כלום מאחר שהקנאין אין פוגעין בו אלא בפרהסיא גזרו ב"ד של חשמונאים שיהיו מלקין אותו ד' מלקיות משום נשג"א כדי להרחיק האדם מהעבירה שיש בני אדם רשעים שאין עומדין בעצמן בשביל כרת המסור לשמים ובשביל המלקות יתרחק מן האיסור, ומעתה אף בפרהסיא הועילה גזירתם כשלא פגעו בו קנאין, ומ"ד בע"ז שלא היה גזירתם אלא בצנעא לאו דוקא בצנעא ולא בפרהסיא אלא שעיקר כוונתם היתה בצנעא שהיה פטור מדיני אדם יותר מבפרהסיא דאלו בפרהסיא לא ימסור אדם עצמו לעבירה זו שמא יבא קנאי אחד ויהרגנו אלא עיקר גזירתם היתה לבצנעא וה"ה לבפרהסיא היכא שלא בא קנאי — וע' בבאר הגולה למהר"ל ענין ט"ז ובאמונת חכמים לר"א שר שלום פכ"ט, וראה בס' האשכול להראב"ד ח"ג הל' ע"ז ס"ס מ"ז ובנחל אשכול שם אות ד.

10. ספר שערים מצויינים בהלכה

הבוכל את הכותית קנאין פוגעין בו. כתב בהגה' מרדכי למס' יבמות (פרק החולץ סי' קח) וז"ל, מצאתי תשובה מרבינו אברהם הגדול מרגנשפורק כו', דגם הנבעלת לארמאי קנאין פוגעין בה, ומובא דבריו בתשו' מהרי"ק (סי' קעה) ובשלטי גבורים (על המרדכי שם סוף סק"ו) ובתרומת הדשן (ח"א סי' ריט). | אבל במלחמות לעיל (יח. מדפי הרי"ף) כתב, דהנבעלת מן הנכרי אין קנאין פוגעין בה, ודוקא הבועל נכרית קנאין פוגעין בו, והטעם משום דבן נכרית הרי הוא כמוה ונמצא מוליד בן לע"ז, אבל נכרי הבא על בת ישראל הולד כשר בין בפנויה ובין בא"א כדאיתא במס' יבמות (מה:), ולפיכך אין קנאין פוגעין בה. וכ"כ בתשו' ב"י (סי' י) שלא אמרו אלא בישראל הבא על ארמית, ולא בנבעלת מן ארמי כו' עי"ש. וכן משמע ברמ"א (יו"ד סי'

11. ספר מרגליות הים

כג. שהרי רודף הוא. ביד רמה כ' והני מילי זמרי אבל אינש אחרינא לא דלאי רודף גמור הוא דהא ברשות קא עביד. ומ"ש אינש אחרינא כיון דלדידיה נמי איכא רשותא למקטליה לזמרי לא איתיהיב רשותא לאצוליה. אבל זמרי גופיה לא איתיהיבא ליה רשותא למקטל נפשיה הלכך אית ליה רשותא לאצולי נפשיה [ועמש"כ לעיל ע"ד א]. ובחדרין כ' אע"פ שברשות הוא עושה וגם שהוא

12. ספר בניהו בן יהוידע על סנהדרין דף פב/א

שם תפסה בבלוריתה. נ"ל בס"ד הא דתפסה בבלורית שלה ולא בידה. דעשה כן דרך אפקירותא להודיע שהוא רוצה לשכב עמה בעודה בגייתה ולא אחר שיגירנה, כי הבלורית היא סימן גיות כי היא מחוקים של עובדי ע"ז. ...

13. ספר בניהו בן יהוידע על סנהדרין דף פב/א

שם לא כך למדתני ברדתך מהר סיני. כך הגרסה בגמרא דידן למדתני ולא למדתנו לשון רבים. ונראה דטעמא טעים בדבר זה לצורך הענין, שאומר כי נזדמן דרק לי למדת הלכה זו, בודאי לאו על חנם אתרמי מילתא בהא דרק אלי תגיד הלכה, אלא ודאי זה היה מן השמים להורות דהלכה זו שייכה לעצמי שאני עתיד לקיים אותה, ואמר לו משה רבנו ע"ה כן דברת דזה הוכחה שהלכה זו שייכה לך שעל ידך תתקיים בפועל לכן אמר לו קריינא דאגרתא וכו' כי הואיל ואין מורין לו לעשות בפירוש נתחכם משה רבנו ע"ה לומר משל דאמרי אינשי בלבד והוא יבין מדעתו לעשות מעשה:

14. תורת חיים מסכת סנהדרין דף פב עמוד א

ואם תאמר אסורה בת יתרו מי התירוה לך. נראה דנפקא ליה מדכתיב ויקרב אל אחיו את המדינית לעיני משה מדקרי לה מדינית משמע דהכי קאמר ליה אם תאמר זו אסורה הואיל ומדינית היא אם כן בת יתרו כהן מדין מי התירה לך כיון מדמינית היא.

15. ערוך לנר מסכת סנהדרין דף פב עמוד א

בד"ה בת יתרו מי התירה. ונכנסו לכלל מצות והיא עמהם. ודאי בלא"ה הבל יפצה פי זמרי דהא קודם מ"ת ודאי לא היה איסור לישא מדינית ומשעת מ"ת ואילך באמת פירש משה ממנה כדאמרינן בשבת (פז א) אכן רש"י פירש טעם האמת דהא לא מהך טעמא פירש אלא מפני שדברה השכינה עמו כל שעה:

16. פנים יפות עה"ת

וירא פנחס וגו', פירש"י ראה מעשה וכו' אמר קריינא דאגרתא ליהוי פרוונקא, י"ל הא דלא עשה משה בעצמו כהאי עובדא דאילפא ור"י [תענית כא]. דאמר ר"י מדאני שמע ואילפא לא שמע וכו', ה"נ הבין משה כיון שהוא ואהרן ובניו שכחו ולא נזכר אלא פנחס. רצון ה' הוא שהוא יעשה, עוד י"ל ע"פ מ"ש [ילק"ש בלק תשע"א] שנעשה נס שלא נטמא פנחס, א"כ היה קרוב הדבר כשימותו יטמא באוהל ובמגע, ואמריינן [רמב"ם ה' אבל פ"ג, ה"ט] גבי מת מצוה כהן גדול וכהן הדיוט יטמא כהן הדיוט ואל יטמא כהן גדול, ואמרינן בזבחים דף ק"א משה כ"ג היה. ע"כ צוה לפנחס שהוא כהן הדיוט, ועוד נראה דבאמת לא היה חיוב למסור נפשו ע"ז דאפילו גבי עריות וש"ד כתבו התוס' [סנהדרין ע"ד ע"ב ד"ה והא אסתר] דאם אינו עושה מעשה אינו מחויב למסור נפשו, אלא דקי"ל דרשות לאדם למסור נפשו כל היכי דאיכא קידוש השם, א"כ י"ל למאן דאמר [זבחים קא ע"ב] לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי דאם היה כהן לא היה רשאי לטמאות א"ע כיון דאינו אלא רשות אפשר דלא דחי טומאת כהן. לפי שמשה היה כהן לא הוצרך לטמאות עצמו בשביל רשות:

17. ספר מרגליות הים

לא. קריינא דאגרתא איהו ליהווי פרוונקא. בחדרין כ' יש שואלין האיך אמר משה כך לפנחס שילך ויהרוג והא אמרינן שאם בא לימלך אין מורין לו, והתשובה שמשא לא הורה לו ופנחס לא נמלך בו, אלא שהוא הזכיר שמועתו לפני משה והוא השיב לו אם לעשות בו דין לא אמרת כלום ואם לקנא בו עד שאתה אומר לאחרים אמור לעצמך שאין לך ראוי ממך, א"כ שמשא רבינו לא ראה באותה שעה להניח הדבר ברשות המקנאין אלא ראה לרמוז לו רמוז על הדבר להוראת שעה בשביל שתעצר המגיפה מישראל.

18. ערוך לנר מסכת סנהדרין דף פב עמוד א

בגמרא א"ל קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא. ק"ק למ"ד בזבחים (קא ב) דנתכהן פנחס קודם מעשה זמרי האיך היה מותר לו להרוג את זמרי הא עובר על לאו דלנפש לא יטמא ואף דבמדרש קחשיב בהדי נסים שנעשו לו שלא מתו כל זמן שנשאם פנחס מ"מ האיך היה יכול לכתחלה לסמוך על זה הא אכתי לא ידע שיעשה לו נס זה ואולי זה באמת היה שאלת פנחס למשה אף שכבר ידע הדין דקנאין פוגעין בו מ"מ היה מסופק אם יפגע הוא בו כיון שהיה כהן ומשה ידע ברוה"ק שיעשה לו נס ולכן השיב לו קריינא דאיגרתא כו'. ובוזה י"ל מה שהקשה הר"ן איך אמר לו משה כן הא לעיל אמרינן דהבא לימלך אין מורין לו. ולפ"ז י"ל דהיינו דוקא אם בא לימלך אם יש כאן דין מיתה אבל פנחס כבר ידע עיקר הדין דקנאין פוגעין בו ולא היה מסופק רק מפני שהוא כהן וזה שפיר היה משה יכול להורות לו ועיין מש"כ בספרי ערוך לנר ליבמות (ס א):

19. ספר מרגליות הים

ג. התחילו שבטים מזבחים אותנו ראיתם בן פוטו זה כו' יהרג נשיא שבט מישראל כו'. בבכור שור כ' עפ"מ"ש באהע"ז סי' ב' דאם ראית אדם שהוא בעל מריבה יותר משאר בני אדם יש לחוש שבא ממשפחה שיש בה דופי, והמקור בפ' עשרה יוחסין אם ראית שתי משפחות מתגרות זו בזו שמץ דופי יש באחת מהן כו', לכן בראותם שמכל העם רק פנחס הוא שפגע בו אמרו כי מה שהתחיל הוא במריבה מראה על שמץ דופי במשפחתו. דאלו המוכה הרי הוא נשיא שבט בישראל ואם אין בודקין יחוסו של אדם שהוחזק משוטרי הרבים הרי מכ"ש נשיא שבט. ובכן הדופי הוא — לדעתם — במשפחתו של פנחס. לזאת בא הכתוב ליחסו אחרי אהרן לומר שהוא ממריבי כהן ע' קדושין ע' ע"ב. ויעוין במגילת ספר שעל הסמ"ג לאווין

20. ספר שערים מצויינים בהלכה

על אלו יפלו כ"ד אלף מישראל שנאמר ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף. הקשה בזה"ק (פ' פנחס דף רלז). וכי היאך השיב פנחס חמתיה דקוב"ה, והא כתיב "ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף", אם לא היה מת אחד מהם הייתי אומר השיב את חמתי כו', ותירץ דח"ו שאפילו אחד מישראל מת, אלא דהערב רב נתערבו בנשים של שבט שמעון אחר שנתגיירו, והולידו בנים, ומהם מתו בעגל, ומהם מתו במגפה, והאחרים שנשארו מתו כאן, וזהו דכתיב "ויהיו המתים במגפה", אשר מתו לא כתיב, אלא "המתים מתים דמעיקרא הוו.

✓ ועי' ברש"ש לעיל (ע"א) אהא דזמרי קיבץ כ"ד אלף מישראל, דזהו כמספר המתים במגפה. ואפשר שכוונתו דאותם שנפלו במגפה הם אותם כ"ד אלף שקיבץ.

21. דף על הדף סנהדרין דף פב עמוד ב

בגמ': לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום וראויה שתהא כפרה הזו מכפרת והולכת עד סוף כל הדורות.

בבני יששכר (תשרי ד' ז') מביא מדרש שכשאמר אליהו קנא קנאתי וגו' כי עזבו בריתך וגו', נצטוה ע"י הקב"ה שיהי' אצל כל ברית מילה, ואמר אליהו רבונו של עולם, כיון שמדתי שאני מקנא, ואיני יכול לסבול חטא ועון, פן יהי' אבי הבן המכניס לברית בעל עבירה, ולא אוכל לסבול, והשיב לו הקב"ה הנה אכפר לו עונותיו.

אמר עוד אליהו, פן יהי' בעלי הברית והמוהל בעלי עבירות, השיב לו הקב"ה אכפר גם להם. אמר אליהו עוד, פן יהיו העומדים שם בעלי עבירות ולא אוכל לסבול, השיב לו הקב"ה בגללך אכפר לכל אלו העומדים בברית.

וכתב בבני יששכר שזהו מה שרמזו לנו חז"ל כאן שתהא כפרה זו מכפרת והולכת עד סוף כל הדורות, שעד סוף הימים, אמתי שאליהו הנביא בא לאיזה ברית מילה, יש כפרה להאב וכל אלו הנמצאים, כדי שיוכל אליהו לסבול אותם.

עפ"י זה מדוייק לשון הכתוב "לכן אמור - הנני נתן לו את בריתי שלום", ולכאן הי' צריך לומר: לכן אמור "לו" הנני נתן וגו', שהרי זאת היתה בשורה בשבילו.

אולם לאור דברי המדרש הנ"ל יתבאר היטב, שזאת היתה בשורה לכלל ישראל, שאיפה שיבא אליהו הנביא, בכל ברית, יתכפר עון כל המשתתפים.

22. ערוך לנר מסכת סנהדרין דף פב עמוד ב

בגמרא מי איכא מידי דרחמנא פטרי'. עיין בר"ן לעיל שהקשה כיון דהך קטלא ע"כ הלכה למשה מסיני הוא וכמ"ש רש"י לעיל א"כ מאי קא קשיא ליה דהא לאו רחמנא פטרי' וכל מה שתירץ אינו מספיק לפענ"ד לתרץ מה דקאמר בש"ס רחמנא פטרי' ונ"ל דלכאורה בלא"ה עוד קשה אהא דקאמר אלא מאי אינו חייב מי איכא מידי כו' דגם אי אפכא ג"כ קשה אכתי לא תירץ קושיתו דאי מיחייב בידי שמים לשבקיה דליקטול דדוחק לומר דפליגי בהך לישבקיה דליקטול אי סברא היא או לא ועוד דא"כ לימא ליה בפשיטות דהך סברא אינה ול"ל הך מי איכא מידי ונ"ל דעוד קשה אהא דקאמר ואי ס"ד מיחייב מיתה בידי שמים לשבקיה דליקטול כיון דהך מיתה הוא הל"מ וא"כ היא מן התורה והרי טובא יש כיוצא בו דהיינו כל חייבי מיתות ב"ד שהם מכלל ל"ו כריתות כגון מחלל שבת ע"ז עריות וכדומה דיש בהן כרת בלא התראה ובהתראה איכא מיתה ופשיטא דכל היכא דאין ממתין אותו יש כרת ובמולך בפירוש כתיב בקרא כן ואם העלם יעלימו עם הארץ וגו' והכרתי אותו ואעפ"כ לא מקשינו למה יש מיתה לישבקיה דליקטול בידי שמים והיינו ע"כ משום דציווי התורה כך היא וא"כ מאי מקשה הכא כיון דהך פוצעין את מוחו בגזרין הוא ג"כ מן התורה ולכן נ"ל דודאי אי מן התורה היא באמת ל"ק הך קושיא אבל המקשן היה סובר דהוא רק מדרבנן ולכן פריך שפיר כיון דבלא"ה יש עונש מיתה מן התורה למה הוצרכו רבנן לתקן עונש מיתה כלל וע"ז השיב אלא מאי אינו חייב כו' שהוא כמו ולטעמך פירוש לפי מאי דסברת דרבנן הוא דתיקון מיתה מי איכא מידי דרחמנא פטרי' ואנן ניקו וניקטול ליה אע"כ דהוא הלכה למשה מסיני וא"כ בלא"ה ל"ק כנ"ל לפ"ז מזה מוכח אדרבה כשיטת רש"י דהלמ"ס הוא ומתורץ קושית הר"ן. ובזה מתורץ ג"כ מה דקשה לכאורה עוד אהא דקאמר ומי איכא מידי דרחמנא פטריה דלפ"ז מאי פריך בשבועות (יח א) אלא טמא שמשמש דבמיתה היכי משכחת לה פירוש ולענין מאי נמסר כלל הלמ"ס והרי לפ"ז שפיר מצרכינן דאל"כ לא היינו דנין בפוצעים את מוחו אי לאו דבלא"ה איכא מיתה גביה משום שמוש בטומאה שעליו דנין אותו במיתה בידי אדם אבל לפ"ז דהא סברא דמי איכא מידי לא אמרינן רק אי הך דפוצעים את מוחו הוא מדרבנן אבל לא לפי האמת דהוי הלכה למשה מסיני ובזה שאמרנו דלפי האמת דהל"מ הוא לא אמרינן הך סברא דמי איכא מידי א"ש ג"כ דלא תקשה האיך קתני סתמא כהן שמשמש בטומאה פוצעין את מוחו הא מיתה בידי שמים לא הוי רק בעבודה תמה כדלקמן וא"כ דין דפוצעין ג"כ לא שייך רק בעבודה תמה משום מי איכא מידי אכן לפי דברינו ניחא:

23. סדר הדורות:

בעמק המלך דף מ' ב', ר' עקיבא היה גלגול זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני שהרג בשכם שנימולו כ"ד אלף, לכן נהרגו בזנות עם זמרי, וגלגולם היו כ"ד אלף תלמידי ר' עקיבא, כמ"ש בעשרה מאמרות מאמר אם כל חי סכ"ב (ע"ש)...

ובחסד לאברהם (מעין ה' נהר כ"ה), וגלגול נפש זמרי הוא ר' עקיבא והוא תיקונו וכזבי היא איזבל ותיקונה היתה אשת טורנוסרופוס שלקח ר' עקיבא, ואיזבל היתה רודפת את אליהו שהוא פנחס להנאק ממנו, וזמרי היה בן דינה קודם שנשאה שמעון... עכ"ל.

ציונים כ. ל. מ. - ה. ו. הגונב כלי שרת מן המקדש והמקלל בקוסם והבועל ארמית אין בית דין נזקקין להן, אלא הקנאין פוגעין בהן וכל שהורגן זכה. וכן כהן ששימש בטומאה, לא היו אחיו הכהנים מביאין אותו לבית דין אלא פרחי כהונה היו מוציאין אותו חוץ לעזרה ופוצעין את מוחו בגזירין.

(רמב"ם סנהדרין יח, ו)

כל הבועל כותית, בין דרך חתנות בין דרך זנות, אם בעלה בפרהסיא והוא שובעול לעיני עשרה מישראל או יתר, אם פגעו בו קנאין והרגוהו, הרי אלו משובחין וזריזין ודבר זה הלכה למשה מסיני הוא, ראייה לדבר זה מעשה פנחס בזמרי.

השגת הראב"ד. בד"א? שהתרו בו ולא פירש, אבל לא התרו בו לא אמרינן הרי אלו משובחין.

ואין הקנאי רשאי לפגוע בהן אלא בשעת מעשה כזמרי, שנאמר 'ואת האשה אל קבתה', אבל אם פירש אין הורגין אותו. ואם הרגו נהרג עליו. ואם בא הקנאי ליטול רשות מבית דין להרגו אין מורין לו ואע"פ שהוא בשעת מעשה. ולא עוד אלא אם בא הקנאי להרוג את הבועל ונשמט הבועל והרג הקנאי כדי להציל עצמו מידו, אין הבועל נהרג עליו. והבא על בת גר תושב אין הקנאין פוגעין בו, אבל מכין אותו מכת מרדות. (רמב"ם איסורי ביאה יב, ד-ה)

אע"פ שאם עבד בטומאה אינו חייב בבית דין אלא מלקות, אחיו הכהנים לא היו מביאין אותו לבית דין אלא מוציאין אותו לחוץ ופוצעין את מוחו ואין ממחין עליהן בכך.

(רמב"ם ביאת המקדש ד, ב)

מי שגידף את השם בשם עבודת כוכבים - קנאים פוגעים בו והורגים אותו, ואם לא הרגוהו קנאים ובא לבית דין, אינו נסקל עד שיברך בשם מן השמות המיוחדים.

(רמב"ם הלכות עבודת כוכבים ב, ט - לא צויין בעין משפט)

הבא על הכותית, אם לא פגעו בו קנאים ולא הלכוהו בית דין, הרי עונשו מפורש בדברי הקבלה שהוא בכרת...

הגה... הבא על הכותית בפרהסיא שדינו שקנאים פוגעים בו כמו שיתבאר בחושן המשפט סימן תכה, הוא בכלל עריות, ודינו ליהרג ולא יעבור כמו בשאר עריות.

(אבן העזר טז, ב)

הגה. הבא על העכו"ם בפרהסיא לעיני ישראלים - קנאין פוגעין בו ומותרין להורגו, ודוקא שהתרו בו ולא פירש, ודוקא שבא הקנאי להורגו מעצמו, אבל אם שאל לבית דין אין מורין לו כך.

(חושן משפט תכה, ד)

ב. רשות או מצוה. לדעת הרמ"ה פגיעת הקנאים היא ע"פ הלכה למשה מסיני, ואעפ"כ אין זו מצוה אלא רשות, כפי שמוכח לדעתו מכך שאין מורים לו לפגוע. כמו כן יש סיוע לדעה זו מן הדין שאם נהפך עליו העבריין והרג את הקנאי, פטור על הריגתו כדין הורג רודף. משמע שאין לדין של פגיעת הקנאי גדר של מצוה ולכן נחשב הוא לרודף. כך כותבים גם הרא"ש (סימן ד) ורבינו ירוחם (נתיב לא חלק ד) שאין בזה מצוה אלא רשות.

לעומת זאת לדעת רבינו דוד והר"ן נוהג הדין ע"פ הלכה למשה מסיני, ובחידושיהם לדין פב, א הם כותבים שזו מצוה, ואעפ"כ אם נהפך העבריין והרג את הקנאי אינו נהרג עליו מפני שאין מעשה הקנאי ברשות ב"ד, שהרי אם בא לימלך אין מורין לו לעשות כן. המאירי כותב שפגיעתן זכות היא להם, ונראה שלדעתו זו מצוה, וכן היא לשון הרמב"ם בהלכות סנהדרין "וכל שהורגן זוכה", ומודגש יותר בהלכות אסורי ביאה "אם פגעו בו קנאים והרגוהו הרי אלו משובחין וזריזין", משמע שזו מצוה ממש. הרדב"ז (שם) מחלק לענין זה בין הדינים השונים. לדעתו המצוה היא לפגוע דווקא בכוהל ארמית, שאצלו הדין הוא מכח הלכה למשה מסיני, אבל בשאר הדינים הנוכחים הרי זה רק היתר מדרבנן לפגוע בעבריינים וכוודאי שאין זו מצוה, וכלשונו שאין כח ביד חכמים לתקן חיוב מיתה לדורות.

ג. מחלוקת לגבי התראה. הראב"ד בהשגתו להלכה של הרמב"ם מתנה את הדין של פגיעת הקנאים בכך שיתרו בעברייין. לעומת זאת כותבים הר"ף, הרא"ש והמאירי שאין בדין זה חיוב התראה, ואף הרמב"ם אינו מזכיר שיש חיוב כזה. מבאר המגיד משנה שאין דין הקנאים דומה לדין חייבי מיתה ומלקות, שפגיעתם מיוחדת ע"פ הלכה למשה מסיני, ואינה כוללת חיוב התראה.

כשיטת הראב"ד כותב הרמ"א למעשה בהלכה אשר בחושן משפט. למחלוקת זו אין מקור בדברי הגמרא, ויש להסביר את טעמיה ע"פ הגדר של חיוב התראה בכל עונשי בית דין, ולפי הגדר של פגיעת הקנאים – אם דינה דומה לעונשי בית הדין.

27. משך חכמה על במדבר פרק כה פסוק יא

(יא) פנחס בן אלעזר בן אהרן - הענין, דפנחס עשה שני דברים, האחד שהרג ישראל בשביל נקמת כבוד ד' שלא יתחלל, וזה קנאין המקנאין לכבוד המקום והאומה פוגעים בו (סנהדרין פא סע"ב במשנה), השני שהפקיר את כל העוה"ב וקנא לטובתן של ישראל, וכמו שאמרו (שם פב:): ויעמוד פנחס ויפלל שעשה פלילות עם קונו על אלה יהרגו כ"ד אלף מישראל, ויעוין סנהדרין מ"ד, והנה הראשון מצאנו באלעזר, שכן כשמת אהרן ונסתלקו העננים וחזרו לאחוריהן ועמדו בני לוי ולחמו והרגו ישראל למען כבוד ישראל והקב"ה, כדאמר ריש יומא בירושלמי, וכתוב (במדבר ג, לב) ונשיא נשיאי הלוי אלעזר בן אהרן, הרי בצווי נעשה זה, וזה שיחסו הכתוב בן אלעזר. ובאהרן אמרו רז"ל (ויקרא רבה י-ג) שרצה להרחיקם עד יום מחר עשה העגל, ומוטב שיתלו הסרחון בי ואל יאבדו ישראל, הרי מפני תועליות ישראל השליך כל חלקו בעוה"ב לאהבת ישראל, לכן יחסו הכתוב בן אהרן כו' והיתה לו ולזרעו אחריו וכו' תחת אשר קנא לאלקיו, שהרג ישראל עבור כבוד הקב"ה, ויכפר על בני"י, זה כפרת דברים שעשה פלילות עם קונו לתועליות האומה ולאהבתה. ודו"ק.